

*А. Ш. Абдураман, О. В. Котова, О. В. Непша,
Г. П. Суханова, В. С. Ушаков*

*Мелітопольський державний
педагогічний університет
ім. Б. Хмельницького
fiz_geo@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В МЕЖАХ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

В умовах розбудови української держави рекреація може бути і повинна стати дійовим засобом формування ринкового механізму господарювання, надходження значних коштів до державного та місцевого бюджетів. Передумовою цьому є значні рекреаційні ресурси, як України в цілому, так і Запорізької області окремо, а найважливішою складовою їх – природні ресурси та створені на їх основі об'єкти природно-заповідного фонду.

Станом на 01.01.2010 року природно-заповідний фонд Запорізької області мав 312 об'єктів і територій загальною площею 70966,115 га (2,58 % території області). Останнім об'єктом, який був проголошений на початку 2010 р., стала найбільша за площею в Запорізькій області природозаповідна територія - Приазовський національний природний парк (78126,92 га). З появою Приазовського НПП площа природно-заповідного фонду області збільшилася майже вдвічі і становила на 1.01.2011 р. 149093,035 га (%).

Сучасний природно-заповідний фонд області складає 313 об'єктів і територій. По кількості об'єктів ПЗФ Запорізька область займає 10 місце в Україні, по площі – 13-14 місце. Частка природоохоронних територій по відношенню до площі області становить менше 5,5 %, що менше, ніж в Україні.

Склад категорій природно-заповідного фонду був встановлений Законом України «Про природно-заповідний фонд України» у 1992 р. Сучасний природно-заповідний фонд України складається з 11 категорій – природоохоронних об'єктів і територій, які мають загальнодержавне або місцеве значення і становлять майже 6 % території країни. Просторове розміщення об'єктів і територій ПЗФ в нашій країні нерівномірне: їх кількість зменшується з заходу на схід і південний схід. Зміни в часі в структурі ПЗФ характеризуються тенденцією збільшення полі функціональних природоохоронних територій (національних природних парків та регіональних ландшафтних парків).

З 11 затверджених категорій ПЗФ України в Запорізькій області функціонують 8:

- 1) природний заповідник – 1;
- 2) національні природні парки – 2;
- 3) заказники загальнодержавного значення – 12;
- заказники місцевого значення – 198;

- 4) пам'ятки природи загальнодержавного значення – 7;
- пам'ятки природи місцевого значення – 74;
- 5) парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення – 1;
- парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення – 14;
- 6) заповідні урочища – 2;
- 7) дендрологічний парк місцевого значення – 1;
- 8) зоологічний парк місцевого значення – 1.

Об'єкти природно-заповідного фонду області мають значний рекреаційний потенціал. Під рекреаційним потенціалом території ми розуміємо його здатність надавати людині можливість різноманітного використання з метою задоволення фізичних і духовних потреб.

Кожна категорія територій та об'єктів природно-заповідного фонду має свій статус та завдання і виходячи з цього і різний ступінь їх рекреаційного використання. Розглянемо кожен із категорій територій та об'єктів ПЗФ Запорізької області з метою визначення частки їх рекреаційного використання.

Природні заповідники. На території Куйбишевського району знаходиться частина філії Українського степового державного природного заповідника “Кам'яні могили” 100 га, решта території філії – 254 га знаходиться на території Донецької області. Основним завданням природного заповідника є збереження природних комплексів та об'єктів на їх території, які повністю виключаються з господарського використання, тому рекреаційна діяльність на їх території заборонена.

Національні природні парки. На території Запорізької області створений національний природний парк “Приазовський”. Стосовно рекреаційного природокористування на національні природні парки покладається виконання наступних завдань:

- створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з дотриманням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів;

- проведення наукових досліджень природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання, розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища та ефективного використання природних ресурсів [3, с.1137-1138].

Одним із самих перспективних та мало затратних, беручи до уваги економічне становище країни, видів господарської діяльності на територіях НПП являється розвиток сільського зеленого туризму (rural green tourism). В багатьох концепціях, законодавчих та нормативних документах підкреслюється пріоритетний розвиток сільського зеленого туризму (СЗТ), як одного із шляхів виходу українського села із кризи, а також при утворенні рекреаційної інфраструктури на заповідних територіях. Виділяють 3 різновиди сільського зеленого туризму в Україні [2, с. 18-21] :

- агротуризм – пов'язаний з використанням підсобних господарств населення або земель сільськогосподарських підприємств, які частково не використовуються;

- відпочинок на селі – основою його розвитку являються капітальний житловий фонд в садибах господарів (частіше всього родичів) та існуючі природні, рекреаційні, історико-архітектурні, культурно-побутові та інші визначні об'єкти;

- екотуризм – науково-пізнавальний вид сільського туризму, де передбачені відповідні обмеження по навантаженням на територію та регламентовані види розважального відпочинку.

Регіональні ландшафтні парки. Регіональні ландшафтні парки є природоохоронними рекреаційними установами, що створюються з метою збереження в природному стані природних комплексів та об'єктів. Одним із завдань регіонального ландшафтного парку є створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з дотриманням режиму охорони заповідних природних комплексів і об'єктів [1, с.31]. Перший і на цей час єдиний в області природний ландшафтний парк “Панай” знаходиться у Василівському районі, займає площу 1025 га. Він є місцем короткочасного відпочинку мешканців м. Дніпрорудного.

Заказники. Заказники провадяться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів. В області 12 заказників загальнодержавного і 194 місцевого значення. Рекреаційне використання цих територій проводиться у повному об'ємі, як короткочасному так і довготривалому відпочинку у всі пори року. Так наприклад гідрологічний заказник “Молочний лиман”, лісовий заказник “Радивонівський”, зоологічний заказник “Алтагірський” в районі с. Богатир використовуються як місця для довготривалого відпочинку дітей та юнацтва в літній період. В осінній та весняний період використовуються як місця сімейного короткочасного відпочинку в кінці тижня (уїк-енд). На території цих заказників проводяться такі рекреаційні заняття: ловля риби, збирання грибів та ягід, активний відпочинок на узбережжі та в лісі (гра в волейбол, футбол, рухливі дитячі ігри) і т.д. В літній період це купання, прийняття сонячних ван, парусний спорт і т. ін. Ландшафтний заказник “Старобердянський” використовується мешканцями м. Мелітополь для короткочасного відпочинку в кінці тижня.

Пам'ятки природи. Оголошення пам'яток природи провадиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших ділянок у їх власників та користувачів. В області знаходиться 7 пам'яток природи загальнодержавного і 82 місцевого значення. Природні пам'ятки мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне і пізнавальне значення. Наглядним прикладом рекреаційного використання цієї категорії ПЗФ є геологічна пам'ятка природи “Кам'яна Могила на річкою Молочною”, площею 15 га, в 1 км від с. Терпіння Мелітопольського району, ботанічна пам'ятка природи “Дуб Патріарх” в с. Терпіння. Вони являються важливими туристично-екскурсійними центрами Мелітопольського району та області.

Заповідні урочища. Ними оголошуються лісові, степові, болотні та інші ландшафти, що мають важливе природоохоронне і естетичне значення, з метою збереження їх у природному стані. Заповідні урочища “Лісонасадження Яковенко” та ліс в заплаві колишньої р. Великий Утлюк використовуються як місця короткочасного відпочинку кінця тижня мешканцями м. Кам’янка-Дніпровська.

Зоологічні парки. Вони створюються з метою екологічної освітньо-виховної та науково-дослідної роботи. На території області знаходиться 1 зоологічний парк “Таврія” на площі 290 га. Де в природних умовах мешкають багато видів копитних тварин. Він є важливим туристсько-екскурсійним центром області.

Парки-пам’ятки садово-паркового мистецтва. Парки пам’ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення є природоохоронними рекреаційними установами. В області 1 парк-пам’ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення в м. Мелітополі, парк відпочинку ім. Горького. Він головним центром відпочинку населення міста у всі пори року. Також в області 8 парків-пам’яток садово-паркового мистецтва місцевого значення [4, с.6-15].

В Запорізькій області, як і по Україні в цілому, гостро стоїть проблема збереження об’єктів ПЗФ, що пов’язана в основному з недостатньою організацією на місцях забезпечення охоронного режиму. Це ставить під загрозу існування таких об’єктів взагалі. Ситуація також погіршується процесами приватизації земельних ділянок та стихійним рекреаційним використанням об’єктів ПЗФ області. Згідно з внесеними в 2003 році змінами в с. 39 (є) I розділу Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” ПЗФ Запорізької області потребує негайного перегляду. Насамперед потрібно:

- збільшити площі територій всіх категорій ПЗФ області;
- переглянути всі об’єкти, що входять до ПЗФ та відібрати найбільш вагомні з них;
- вжити негайних практичних заходів щодо охорони та відтворення видів тварин і рослин, перш за все тих, що знаходяться під загрозою зникнення угруповань в межах об’єктів ПЗФ області;
- вжити сучасні економічні заходи забезпечення охорони навколишнього природного середовища.

Список використаних джерел

1. Василенко Л.І. Аналіз потенціалу об’єктів природно-заповідного фонду // Проблеми раціонального використання, охорони і відтворення природно-ресурсного потенціалу України: Тези доповідей Другої всеукраїнської науково-методичної конференції. –Чернівці: Рута, 2000. с. 30-31.
2. Відпочинок на селі. Порадник організатору відпочинку та власнику садиби // Туризм сільський зелений, 1999. -№4. – 28 с.
3. Закон України “Про природно-заповідний фонд України” // Відомості Верховної ради України. 1992. -№34.
4. Заповідне Запоріжжя. Збірка. –Запоріжжя: Поліграф, 2004. –108 с.